

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Hur Europas mångfald stäcktes

Intet tänkande sker i ett tomrum. Händelser och kriser ger nya impulser att tolka verkligheten varvid idéerna om den utvecklas i ny riktning. Mer sällan får oss däremot det "rena", spekulativa tänkandet att uppfatta människa och samhälle på ett i grunden nytt sätt.

John Weiss: **Conservatism in Europe 1770–1945**. Thames & Hudson, London 1977

Skulle exempelvis hela det fängslade moderna försvaret för mångfaldens samhälle kunnat uppstå, kan man fråga, om inte detta samhälle först angripits genom nationalstatens tillväxt och genom upplysningens idé om en enhetlig människa? Frågan hänger i luften då man läser den engelske historikern John Weiss bok *Conservatism in Europe 1770–1945*, en bok som fast vare sig ny eller invändningsfri dock lockar till intressanta reflektioner.

I många framställningar hävdas modern konservatism ha uppstått ur reaktionen mot 1789 års franska revolution. Weiss delar inte denna åsikt. Visst förhöjdes intensiteten i denna lära av vad som skedde i Frankrike. 1789 tycktes ha en så ödesdiger, också existentiell, innebörd. Men som Weiss betonar hade väsentliga steg i den intellektuella och politiska omorientering som väckte de konservativas oro utan tvivel tagits långt tidigare. Senmedeltiden hade t ex bevittnat intellektuella uppror mot kyrkans lära, i så lika radikala som dem i modern tid. Praktiskt kom med absolutismen alltifrån 1600-talets slut också en ny typ av byråkratisk styrning att införas, stödd av nya uppfinningar som statistik. Tjänstemän lojala mot den centrala myndigheten bör-

jade ersätta resterna av den medeltida ordningen med dess stora mått av självstyre. Den jordägande adeln kom flerstädes på kant med maktmedvetna furstar, fronderade i någon mån men knöts i flera länder allt fastare till statsapparaten.

Preussens *Kriegskommissariat*, Österrikes *Hofkriegsrat* och *Kommerzdirektorium* samt Rysslands *Högsta råd* och *Preobrazjenskij Prikaz* (ett slags politiskt polisväsende) är alla exempel på statorgan som avsågs ge upplysta, allkunniga furstar den överblick som behövdes för att styra nationernas liv. I Frankrike och annorstädes skapades med merkantilismen också vad som egentligen var ett ekonomiskt komplement till den starka furstemakten.

Konservativa tänkare som Montesquieu, Justus Möser och Otto von Guericke måste klart räknas till den allmänna intellektuella reaktionen just på dessa skeenden. (Mest känd är förstås Montesquieu med sin klimatlära.) Det är ingen tillfällighet att Montesquieu tillhörde den franska adel som dragit det kortaste strået i kampen med monarkin, eller att Möser var minister i den av urgamla korporationer präglade lilla tyska staden Osnabrück. Inte oväntat riktade de sin tankes udd mot själva idén att människan överallt är en och densamma, och bör styras uniformt. De såg livets signum i variation, och betraktade de lokala sedvänjornas inbördes olikhet som ett värde att skydda. Franska revolutionen och Napoleon-krigen skulle än klarare visa, vilka farliga krafter absolutismens vurm för enhetlighet kunde sätta i rörelse.

I senare idéstrider har konservativa inte alltid förmått hålla fast vid denna tro på de små enheternas och den kulturella

mångfaldens stora roll. I stället har man ofta ensidigt slagit vakt om nationalstaten och dess grenar — tron, altaret, svärdet — alltså om just den statsenhet som inverkat så förödande på den sociala mångfalden. Först i dag återkommer med centralstatens nya kris många konservativa — stödda av modern ekonomisk teori — till idéer liknande dem som Montesquieu, Möser

och Burke en gång lanserade. Verkligheten ger på nytt upphov till oförutsedda idékonstellationer. Säkert skulle en förening av vad den nya ekonomin lär om hushållens och smågruppernas ekonomiska val och de tidigare konservativas betoning av smågruppernas kulturella roll kunna bli både fördjupande och fruktbar.

Ge Svensk Tidskrift som julklapp!

Presentkort rekvireras genom att

prenumerationsavgiften 1990, kr 220:—

(pensionärer kr 195:—), insättes på

Svensk Tidskrifts postgirokonto nummer 7 27 44-6

**Ange på girokupongen namn och adress både på er själv
och mottagaren**